

Pascals Gudsbegreb

Foredrag holdt i Søren Kierkegaard Selskabet af

H. FUGLSANG-DAMGAARD

»Idet vi nærmer os Pascal, nærmer vi os en af de største Aander, som nogensinde har levet. Hans Tanker er en Helligdom, og Pascal attraaede som sin højeste Lykke at være Tjener ved Helligdommen. Han døde i en Alder af 39 Aar, men da havde han skabt et Værk, som aldrig vil dø, fordi Mennesket bestandig vil kende sig selv i det, sig selv med sine Længsler og sine uløste Spørgsmaal, sig selv som den store Gaade, den største af alle, sig selv ogsaa med sine Svar. Pascals vældige Aand søgte efter Svar, og i sin egen Aand fandt han intet Svar. Faa har været udrustede som han. Naar han intet Svar fandt, er det vel nok, fordi Menneskeaaanden ganske vist kan stille Spørgsmaal, men ikke kan besvare dem. Frankrig betragter Pascal som en af sine største Sønner, som den fineste Legemliggørelse af det bedste, fransk Aand og Tanke rummer. Frankrig har fostret ham, men han hører Menneskeheden til. Saa mange af Dem, som bærer tungt paa det tunge Spørgsmaal om Forholdet mellem Religion og Videnskab, mellem Kristendom og Kultur, mellem Filosofi og Aabenbaring, alle, som søger og ikke kan finde, men som gerne vil finde, gaa til Pascal! Lad ved Siden af Bibelen Pascals Tanker ledsage Dem ud i Deres Gerning, paa Deres Vej til at vække de ligegyldige, hjælpe de søgende, styrke dem, som har fundet og alligevel er svage – paa Deres Vej ud til alle!«

Med disse Ord begyndte jeg i sin Tid Gennemgangen af Pascal med mine Studenter.

Pascal er ingen fremmed iblandt os. Det nære Slægtskab mellem ham og Søren Kierkegaard kunde tyde paa, at der i Dybden er langt flere og langt inderligere Berøringspunkter mellem fransk og dansk Aand, end man paa Forhaand vilde være tilbøjelig til at tro.

Pascal og Kierkegaard! Der er et nært indre Slægtskab mellem de to, et Slægtskab, som man allerede længe har været opmærksom paa. Jeg behøver ikke her at belyse dette Forhold nærmere for dansk Tænkningens Vedkommende. Fra fransk Side er der særlig Grund til at henvise til den berømte Pascalforsker Léon Brunschvicg, der i Indledningen til sin Udgave af Pascals Tanker nævner Kierkegaard som en Aand af Pascals Slægt. Han gør opmærksom paa, at alt hos Kierkegaard aabenbarer dette bemærkelsesværdige Slægtskab, lige fra Titlen paa deres Skrifter: Sygdommen til Døden, Indøvelse i Kristendom til hans Opfattelse af Religionen som en Forargelse og Fortvivlelse og til hans bitre Angreb paa dem, som gaar i lange Kjortler.

Men trods dette Aandsslægtskab er begge absolut rodfæstede i sig selv, og den Paavirkning, de har modtaget udefra, er i begge Tilfælde nærmest af negativ-polemisk Art, idet deres Tænkning udviklede sig og naaede sit Højdepunkt med Front imod og i Opgøret med deres Tids herskende filosofiske, litterære og religiøse Strømninger. Hvad Montaigne og Descartes betød for Pascal, kom Romantikken og Hegel til at betyde for Kierkegaard. Hvad Jesuiterne blev Anledning til for Pascal, blev den danske Statskirke for Kierkegaard.

Pascal, den store ensomme, den eksisterende, hvis Liv virkelig svarede til hans Lære, det var den Slags Mennesker Kierkegaards Øjne spejdede efter — og saa sjældent fandt. Intet Under, at han betragtede Pascal som en »betydelig Karakter«, en ærefuld Benævnelse, som Kierkegaard kun anvendte om faa. Og intet Under, at han netop paa den Tid, da han forberedte det store Opgør med sin Samtid, den ene Gang efter den anden i sine Dagbøger vender tilbage til Pascal. Man faar Indtryk af en lidenskabelig Interesse for ham, hvilket er forstaaeligt, eftersom Kierkegaard ikke blot i Pascals Tænkning, men ogsaa i hans Liv fandt saa meget af sit eget. Det er dybt beslægtede Træk, han gør opmærksom paa, lige fra de første til de sidste Optegnelser fra Pascal. Allerede i et af sine allerførste Værker, »Stadier paa Livets Vej«, skriver han, at Feuerbach, som hylder Sundhedsprincippet, siger, at den religiøse Eksistens (nærmest den kristelige) er en bestandig Lidelseshistorie; han beder én blot betragte Pascals Levned, og han har nok. Om Pascal hedder det, at han siger ganske det samme: Lidelsen er en Kristens naturlige Tilstand (ligesom Sundhed er det sanselige Menneskes), og han blev en Kristen og talte af sin kriste-

lige Erfaring. Ligesom Pascals er ogsaa Kierkegaards forunderlig dybe Tankeverden udsprunget af Lidelsen.

Pascals egen kristelige og menneskelige Udvikling bevirkede, at Mennesket blev det centrale Problem for ham. Men ikke Mennesket i og for sig. Spørgsmaalet om Mennesket er for Pascal i Sandhed et Spørgsmaal om Gud. Gud og Mennesket er Brændpunkterne i hans Tænkning, og der kom det Øjeblik i hans Liv, som han ud fra sin egen personlige Erfaring i en af Tankerne skildrer saaledes: »De kristnes Gud er en Gud, som lader Sjælen føle, at han er dens eneste Gode, at den alene finder Fred hos ham, og at den kun kan faa Glæde ved at elske ham; og som samtidig faar den til at afsky alt, hvad der hindrer og fjerner den fra at elske Gud af al sin Magt: Egenkærligheden og Begæret er Hindringer, der er ham utaalelige. Denne Gud lader Sjælen føle, at dens Fortabelse er den Egenkærlighed, hvormed den er belastet, og at han alene kan helbrede den.«

I lang Tid havde Pascal som bekendt hengivet sig til Studiet af de abstrakte Videnskaber. Overalt fødtes der under hans Haand noget nyt. Han var absolut original og skabende. I en Alder af 16 Aar skrev han en Afhandling om Keglesnittene, som blev anset for et saadant Mesterværk, at man paastod, at der siden Arkimedes' Tid ikke var fremkommet noget, der kunde maale sig dermed. I en Alder af 18 Aar opfandt han en Regnemaskine, som vandt hele Samtidens Beundring. Han lagde senere Grunden til Sandsynlighedsberegningen og gjorde epokegørende Opdagelser om Hjullinien. I Fysikken er hans Navn knyttet til Undersøgelser om det tomme Rum og Luftens Tyngde. Hans Indsats i Matematikken og Fysikken er jeg ikke i Stand til at udtale mig om med Sagkundskab; men enhver Fremstilling af disse Videnskabers Historie, som er kommet mig for Øje, vidner om den afgørende Indflydelse, som Pascal har haft paa deres Udvikling, og overbeviser enhver Læser om, at Pascal hører til de allerstørste i Videnskabens Rige. Ja, han faar Patentbrev paa et Fællestansportmiddel, Carrosses à cinq sous, den første parisiske Omnibuslinie, hvorfor han i Mindeaaet 1962 ogsaa blev mindet af Paris' Metro.

Men da der kun var saa faa, siger han ikke uden et Stænk af Ironi, som han kunde underholde sig med om disse abstrakte Videnskaber, blev han træt af dem. Da begyndte han at studere Mennesket, og »da indsaa jeg, at de abstrakte Videnskaber ikke passer for Mennesket, og at jeg kom længere bort

fra mine Kaar som Menneske ved at fordybe mig i dem end andre ved at forblive uvidende om dem. Jeg tilgav de andre deres ringe Viden heri. Men jeg mente, at jeg i det mindste vilde finde Studiefæller i Betragtningen af Mennesket, og at dette Studium var det, Mennesket egentlig passede for. Jeg tog fejl. Der er endnu færre, der dyrker Studiet af Mennesket end Studiet af Geometri. Det er alene fordi man ikke er i Stand til at drive dette Studium, at man driver alle de andre. Men kan man ikke ogsaa sige, at heller ikke denne Viden er den, som Mennesket bør besidde, og at det er bedre for ham at være uvidende derom, hvis han vil være lykkelig? « Vi hører et sokratisk Element i Pascals Tænkning, og vi spørger, om Mennesket da bliver ulykkeligt ved at kende Mennesket? Bidrager dette Kendskab til at forøge Menneskers Forvirring? Pascals Svar savner ikke Klarhed. »Hvilken Gaade er da ikke Mennesket? Hvilken Besynderlighed, hvilket Uhyre, hvilket Kaos, hvilket Slyng af Modsætninger, hvilket Vidunder! Dommer over alt i Verden og taabelig som en Orm; Indehaver af Sandheden og Afløbsrende for Uvished og Vildfarelser. Tilværelsens højeste Herlighed og usleste Udskud.« Paradoks paa Paradoks. Modsigelse paa Modsigelse. Kaos! Men det er ikke uden Hensigt. Det er Pascal, der selv har sagt, at han fremsætter sine Tanker uden Orden, fordi dette maaske er den rette Orden, da Mennesket er uforstaaeligt; og Pascal vilde næppe afvise Bernardos Paastand, at det, vi kalder Hasard, er Guds Logik.

Men hvorfor vil da Pascal lære Mennesket at kende sig selv? Ser han ikke, at denne Erkendelse kun øger Menneskets Ulykke og Forvirring? Jo, selvfølgelig ser han det; men det er netop det, han vil opnaa. Det er hans Formaal, om end ikke det endelige Maal. Menneskets Selverkendelse skal ikke blot føre Mennesket til at opleve sin Ulykke og Forvirring, den skal bringe det til Fortvivlelse og Ansigt til Ansigt med Fortvivlelsens Afgrund faa det til at spørge, hvorfor dets Situation er, som den er, og vække en Længsel og Søgen efter en Udvej af Fortvivlelsen. »Erkend da, stolte Menneske, hvilket Paradoks du er for dig selv. Ydmyg dig, afmægtige Fornuft; ti stille, taabelige Natur; lær, at Mennesket rækker uendelig meget længere end Mennesket, og lad dig af din sande Herre belære om din sande Tilstand, som du ikke kender. Hør paa Gud!« *Écoutez Dieu!*

Pascal vil slaa Mennesket og alt, hvad Menneskets er, totalt i Stykker for at

genoprejse det i Gud. Paa ét Punkt trættedes han aldrig: i sin Søgen efter Gud. Sandheden var det, der optog Pascal i hans korte Liv. »Det, de største Aander majsommeligt erkender, lærer Kristendommen sine Børn.«

Pascals Ledemotiv i alt dette er Kærlighed til Mennesker, ikke mindst til Verdensmennesker og Fornægtere, Ateister og Libertinere, som han talte blandt sine Venner, og som han omgikkes ikke blot sin saakaldte mondæne, verdslige Periode, men hele Livet igennem. (Méré, Mitton, le duc de Roannez og mange flere). Denne Kærlighed fylder ham med den dybeste Ansvarsbevidsthed. Det er Menneskets eksistens, det drejer sig om, Menneskets Skæbne i Tid og Evighed. »Alle vore Handlinger og alle vore Tanker maa tage vidt forskellige Retninger, alt efter som der er Haab om en evig Frelse eller ikke, og derfor er det umuligt i den mindste Ting at handle fornuftigt og skønsomt, naar man ikke ser hen til dette Punkt, der er vort Livs yderste Maal.« »Jeg vilde gerne formaa Mennesket til at ønske at finde Sandheden og til at være aarvaagen og lidenskabsløs for at kunne følge den, hvorsomhelst han finder den, thi jeg ved, i hvilken Grad hans Erkendelse fordunkles af Lidenskaben. Jeg vilde ønske, at han maatte hade den Egenkærlighed, der bestemmer hans Handlinger, for at den ikke skal forblinde ham, naar han vælger, eller holde ham tilbage, naar han har valgt.« Gennem Ydmyghed – humilité, humiliation – at gøre sig modtagelig for Inspirationen, for Aandens Vidnesbyrd, det er, hvad Mennesker kan gøre, og denne Ydmyghed finder netop sit højeste Udtryk i Erkendelsen af Menneskets fuldkomne Hjælpeløshed og Afmagt. »Mennesket er ikke værdigt til Gud; men han er ikke ude af Stand til at gøres værdig til Gud. Det er Gud uværdigt at forene sig med Mennesket i hans Elendighed, men det er ikke Gud uværdigt at drage ham ud af Elenigheden.«

Det er derfor, det er Pascal saa magtpaaliggende at skildre netop denne Side af den menneskelige Eksistens. Han bruger de stærkeste Farver. Han lader Gudsfornekteren tale saaledes: »Jeg ved ikke, hvem der har sat mig i Verden, heller ikke, hvad Verden er, eller hvad jeg selv er. Jeg befinder mig i en forfærdelig Uvished om alle Ting. Jeg ved ikke, hvad mit Legeme er, hvad mine Sanser er, hvad min Sjæl er, eller selve den Del af mig, som tænker det, jeg udtaler, som anstiller Betragtninger over alt og over sig selv og ikke kender mere til sig selv end til alt det øvrige. Jeg ser mig indesluttet i

disse Universets forfærdelige Rum og finder mig hensat i en Afkrog af dette udstrakte Rige uden at vide, hvorfor jeg snarere er blevet anbragt paa dette Sted end paa ethvert andet, eller hvorfor den Smule Tid, som det er forundt mig at leve i, snarere er anvist mig i det nærværende Øjeblik end i ethvert andet af hele den Evighed, der er gaaet forud for mig, eller af hele den, som følger efter mig. Til alle Sider ser jeg ikke andet end Uendeligheder, der indeslutter mig som et Støvgran og som en Skygge, der kun viser sig et Øjeblik, for aldeles at forsvinde. Alt, hvad jeg ved er, at jeg snart skal dø, men hvad jeg mindst ved Besked om er denne uundgaaelige Død. Lige saa lidt, som jeg ved, hvorfra jeg kommer, lige saa lidt ved jeg, hvor jeg gaar hen; jeg ved blot, at jeg, naar jeg forlader denne Verden, vil jeg for bestandig enten blive til intet eller falde i en fortørnet Guds Hænder, men jeg ved ikke, hvilket af disse Vilkaar der vil blive min evige Lod. Se, det er min Tilstand, fuld af Elendighed, Afmagt og Mørke.« Det er med den berømte Tanke om *Væddemaalet* (*le pari*), Pascal henvender sig til denne Type af Gudsfor nægttere, der ved et første Kendskab til Kristendommen er rokket i deres Vantro, men som bliver staaende ubeslutsomme i Usikkerhed, fordi de hænger for meget ved positiv Viden til at kune tage Parti indenfor det, som Fornuften ikke kan fatte. Mennesker løber en forfærdelig Risiko ved at sige Nej til Troens Valg. Derfor maa de standses paa deres Vej mod Afgrunden. Og for at standse dem og for at faa dem til at lytte, bruger Pascal alle de Midler, som staar til hans Raadighed, sin egen rige Livserfaring, Dagliglivets mangfoldige Hændelser, et vidunderligt Sprog, en koncentreret Tankekraft, en Forening af *esprit de géometrie* og *esprit de finesse*, en psykologisk Skarpsindighed, Dialektikkens Kunst, Ironiens ætsende Vaaben og Hjertets Glød. Han ved, at der er naaet meget, naar Menneskene standser og lytter. Han køber den belejlige Tid. Han opstiller ikke et sammenhængende System. »For Enden af enhver Sandhed maa man huske at tilføje den modsatte Sandhed.« Béguin har Ret i sin Paa-stand, at Pascal ikke belyser nogen af sine Problemer i al Almindelighed, men altid som Funktion af en given Situation og med Henblik paa et bestemt Menneske, som han søger at lede mod det valgte Maal ad den bedste Vej. Det eneste, der optager ham, er, hvordan man i Praksis kan virke overbevisende. Han vil ikke true, og han vil ikke lokke. Han vil blot fastslaa en Kendsgerning, naar har udtaler de noksom bekendte Ord: »Hvor herlig Komædien end

forøvrigt maatte være, den sidste Akt er altid blodig. Man kaster til allersidst en Smule Jord over Hovedet, og dermed er Historien ude.«

Med uforlignelig Menneskekundskab har Pascal begrundet den Sætning, at Menneskets sande Selverkendelse med Nødvendighed maa føre Mennesket ind i Fortvivlelse, i Svimmelhed, i dyb Livsangst.

Men netop Forstaaelsen af Mennesket i dets Eksistens maa med Nødvendighed kalde en anden Tankerække frem. Hvorfor fortvivler Mennesket? Dyret fortvivler jo ikke. Træet fortvivler ikke. »Et Træ kender ikke sin Elendighed. Menneskets Storhed er stor deri, at han kender sin Elendighed.« Mennesket kan fortvivle, fordi det kan erkende sin Elendighed. Mennesket er et tænkende Væsen. Mennesket er kun et Siv, det svageste i Naturen, men det er et tænkende Siv. For at sønderknuse ham, behøver ikke hele Verden at væbne sig. En Smule Damp, en Vanddraabe er nok for at knuse ham. Men om end Verden sønderknuste Mennesket, ville han dog være ædlere end det, der dræber ham; thi han ved, at han dør, og at Verden udøver saadan Magt over ham. Verden ved intet derom. Men det er ikke Tanken alene, som betinger Fortvivlelsens Mulighed. Tanken kan i og for sig være ganske kold, følelsesløs og ligegyldig. Nej, det som egentlig betinger Fortvivlelsens Mulighed, ligger langt dybere. Hele Menneskets Elendighed godtgør samtidig Menneskets Storhed. Det er en Stormands, en afsat Konges Elendighed. (un roi dépossédé).

En afsat Konge! Det er Skriftens, Aabenbaringens Vidnesbyrd om Mennesket. Det er det Billede af Mennesket, der tegnes paa Bibelens første Blade. Skabt – fortabt – la chute. Derpaa beror Menneskelivets evige Spænding, Menneskeslægtens evige Spænding, Angst og Længsel. Det er Oprindelsen til Menneskets Storhed og Elendighed. Her er Kilden til den stadige Misforstaaelse, som Mennesket – og det gælder de skiftende Generationer – gør sig skyldig i, naar det bedømmer sig selv. Enten overvurderer eller undervurderer det sig selv. Det er dette Forhold, som har fremkaldt de to Sekter, Skeptikere og Dogmatikere, af hvilke de første har villet berøve Mennesket ethvert Kendskab til Sandheden, medens de sidste har søgt at sikre ham den. I Oldtiden var de to Sekter kendt under Navnene Stoikerne og Pyrrhonikerne. Men det er to evige Typer i Menneskeaaendens Historie, som bestandig vil gentage sig og bestandig vil blive slaet i Stykker paa Grund af deres Misforstaaelse af de virkelige Forhold og en deraf følgende falsk Antropologi. Mennesket er ikke

Gud. Naar det ved egen Kraft forsøger at storme Himlen, vil det før eller senere gøre den smertelige Erfaring, at det er en afsat Konge. Men Mennesket er heller ikke et Dyr. Det ligger fristende nær, naar Mennesket har erkendt sin Afmagt, at smide Tøjlerne og leve efter Grundsætningen: Lad os æde og drikke, thi i Morgen er vi døde. Mennesket er jo ikke andet end et Bundt Drifter, en Stoffhob, et Stykke Materie, en Maskine. Men før eller senere gribes Mennesket altid af Lede ved en saadan Betragtning; thi det er en afsat Konge. Menneskets Plads er i Midten. Mennesket er hverken en Engel eller et Dyr, men den, der vil spille Engel, bliver et Dyr. Det gaar ikke an at se ensidigt paa den ene eller den anden af disse to Sider, men endnu farligere er det, om man slet ikke bliver opmærksom paa dem. Ophøjer Mennesket sig, maa man drage det nedad, stiller det sig for lavt, maa man rose det, indtil det forstaar, at Menneskenaturen er en uløselig Gaade.

Men er Gaaden uløselig? Saa var Fortvivlelsen evig. Mennesket som en uløselig Gaade, som et ufatteligt Paradoks, som et uforstaaeligt Uhyre, det er ganske vist det sidste, Mennesket kan sige om sig selv. Men det er ikke Mennesket, der har det sidste Ord om Mennesket. Pascals Mening er den, at det Menneske, som er naaet saa vidt, har de personlige Betingelser for at høre et Ord, der kommer fra en helt anden Side. Det kommer fra Kristendommen. Hør paa Gud! Gud er Skaber, Opretholder og Genløser af det Liv, som den menneskelige Tanke kun kan tænke i dialektisk Modsætning. (Sløk).

En af dem, der var kongenial med Pascal, den berømte svejtsiske Teolog Alexander Vinet, har om Pascal sagt: »I enhver Henseende tilhører Pascal os.« Det er interessant at lægge Mærke til, at saa at sige hver ny Slægt af Tænkere og Forskere siger det samme: Pascal tilhører os. Pascals Tanker har noget af det tidløse Evighedspræg over sig. Det sporer vi ogsaa i vor egen Tids og vort eget Slægtleds Tænkning. For mig ligger det nær kort at berøre Slægtskabet mellem Pascals og Barths Syn paa Mennesket.

Barths Fortolkning til Romerbrevets 7. Kapitel virker næsten som en Kommentar til Pascals Tanker. Som bekendt taler Barth i denne Del af sin Fortolkning om Religionen, dens Grænser, dens Mening (Sinn) og dens Virkelighed. Mennesket er i Besiddelse af en uundgaelig Erindring om det umiddelbare Forhold til Gud, hvilket er gaaet tabt, men har efterladt sit negative Aftryk. Denne tabte Umiddelbarhed betinger sjælelige historiske Fænomener

(wird seelisch-geschichtliches Ereignis), ligesom Naaden ikke er uden Oplevelse af Naaden. Blandt det øvrige Indhold af Bevidstheden eller Underbevidstheden findes ogsaa Indtrykket af Aabenbaring, en Viden om godt og ondt, en paa en eller anden Maade bestemt Erkendelse af at høre Gud til, Erindringer om Menneskets evige Oprindelse, i hvilken det er udvalgt til Frelse eller Fortabelse. Men netop i Erindringer om det umiddelbare Forhold til Gud bliver Tabet af denne Umiddelbarhed Virkelighed. Sygdommen til Døden udbryder. Det er uigenkaldeligt forbi med Skabelsens Renhed, Glæde og Fred. Gud og Mennesket staar overfor hinanden som Modstandere. Her er ikke længere Plads for noble Følelser og ædel Menneskelighed. »Das mögen arglose Mitteleuropäer und Westler meinen, solange sie's können.« Nej, her er Afgrunden, her er Fortvivlelsen. Det har Luther og Dostojevski set. Her er Dæmoner paa Spil; her er den gamle Fjende uhyggelig nær. Vi føler Spændingen, Uroen, det umulige i Situationen. Religionens Virkelighed og det vil sige det religiøse Menneskes Virkelighed er Kamp og Forargelse, Synd og Død, Djævel og Helvede. Mennesket føres ikke ud af Skyldens og Skæbnens Problematik, men tværtimod dybere og dybere ind i den. Mennesket faar ingen Løsning af Livsproblemet, men bliver sig selv en uløselig Gaade, et sønderslidt, uharmonisk, fredløst Væsen. Kun den kan være i Harmoni med sig selv, for hvem det store Spørgsmaal om dens Enhed med Gud endnu slet ikke er vaagnet. Vi røber alle i hele vor Gøren og Laden tydeligt nok, at vi ingenlunde er i Harmoni med os selv, og derigennem, i hvor høj Grad vi føler os foruroliget af Gud. Religion er frembrydende Dualisme. Religion er Menneskets Forfærdelse over sig selv. – Og dog ønsker Barth, at Menneskene skal have Religion, ønsker det brændende. »Maatte vi dog være religiøse Mennesker, bedende, ventende, ilende, af hele vor Sjæl, hele vort Hjerte, hele vor Styrke. At opvække Religion, at holde den i Live og pleje den, men først og fremmest at reformere, nej, stadig paa ny at revolutionere den, det er i Sandhed en Opgave, der, om nogen anden indenfor Menneskelivets Omraade, er de ædles Sved værd.« – Religionen er Vidnesbyrdet om den tabte Umiddelbarhed. Den er Menneskets højeste og sidste Mulighed. Af sig selv kan Mennesket ikke komme videre. Men der gives en Udvej, som netop Religionen er med til at forberede, og Vejen frem gaar for Barth og Pascal i samme Retning: »Wir müssen die volle Paradoxie der menschlichen Lebenslage auf uns

nehmen. Sie besteht darin, dass wir, wenn wir überhaupt zum Bewusstsein unser selbst und unserer Situation in der Welt kommen, durch die heilige Forderung Gottes, die uns in der erkannten Problematik unserer Existenz begegnet, von Schritt zu Schritt weiter geführt werden bis zu der letzten Möglichkeit, in der wir sehend, vergehend, flehend, schreiend aus tiefer Not die Arme ausbreiten nach dem grossen Unbekannten, nach dem Ja, das unanschaulich dem Nein, in dem wir gefangen sind, gegenübersteht.«

En af de nyeste Pascalforskere, Jean Mesnard, som har skrevet Bogen »Pascal, l'homme et l'œuvre«, og som har indlagt sig særlig Fortjeneste ved i Forbindelse med 300 Aars Mindedagen for Pascals Død at have udgivet 10 hidtil ukendte Tanker af Pascal samt Pascals Indlæg i Striden om Miraklet om den hellige Torn, han gør opmærksom paa Pascals Indflydelse paa Eksistentialismen. Han betegner ham som »un précurseur de l'existentialisme contemporain«. Han gør opmærksom paa, at vi i Pascals Tanker finder en Række af de Emner, som er særlig foretrukne af Eksistentialismen: Den menneskelige Situations Absurditet (l'absurdité), som bl. a. udtrykkes i Ordene *contrariété* (Modsætninger) og *disproportion* (Misforhold), *l'angoisse* (Angsten), *la nausée* (Kvalme, Væmmelse), hvortil svarer *l'ennui* (Kedsomheden); han peger videre paa Valgets Nødvendighed, Engagementet, Væddemaalet, paa den dybe Pessimisme. Men han understreger det betydningsfulde i, at Pascal taler om »*misère de l'homme sans Dieu*.«

Naar Pascal taler om Gud, taler han, som i alt, hvad han gør, paa Baggrund af sin egen Erfaring. Familien Pascal var religiøs i den gængse Betydning af Ordet. Han selv har aldrig sluppet Forbindelsen med den kristne Tro. Det er i Barndoms- og Ungdomsaarene, han finder Baggrunden for Tanker som denne, at for at blive hørt af Gud, maa det ydre arbejde sammen med det indre; det vil sige, man maa lægge sig paa Knæ, bede med Læberne osv., fordi det hovmodige Menneske, der ikke har villet underkaste sig Gud, nu skal underkaste sig Skabningen. At vente, at Hjælpen skal komme fra det ydre, er at være overtroisk, men ikke at ville føje det ydre til det indre er at være hovmodig. Vi bør nemlig ikke tro, at vi er anderledes end vi er, vi er Automat ligesaa meget som Tanke, og derfor skabes vor Overbevisning ikke ved Beviser alene. Vanen bøjer Automaten. *Prenez de l'eau bénite... Cela vous abêtira...* Det vil for dumme dig ... som bekendt en Udtalelse, der forskrækkede saa-

ledes ved sin Brutalitet, at Port Royal ikke turde medtage den i sin Udgave af Tankerne 1670. Pascal har selvfølgelig – som Knud Ferlov paapeger det i sin udmærkede Oversættelse af Pascals Tanker – kun villet tale om en »Fordømmelse«, hvis man er saa »klog«, at man mener, at Troen *kun* bestaar i intellektuelle Betragtninger. Med Hensyn til det centrale Problem om Forholdet mellem Tro og Viden var den unge Pascal Cartesianer ligesom sin Fader; Tro og Viden har intet med hinanden at gøre.

Et Omsving indtræder først, da Pascal er blevet 23 Aar. Da kommer han i Berøring med Jansenismen, og for første Gang møder han Religionen som det absolute Krav, som Livets altbeherskende Magt, der griber hele Mennesket, saa Livet leves under Evighedens Synsvinkel. Man har kaldt denne Opvækelse af den religiøse Følelse for den første Omvendelse (1646). Det var for Pascal en Omvendelse ikke fra Vantro til Tro, men fra Ligegyldighed, Udvenlighed, Udvorteshed til et alvorligt religiøst Liv. Det var et Stadium paa Vejen. Den store Uro var kommet over ham. Hjertets Øje var blevet om ikke aabnet saa dog skærpet for de evige Værdier. Han havde faaet en ny Maalestok til at vurdere Livets Foreteelser med. Men der skulde endnu gaa 8 Aar – Aar med Sygdom, med Omgang med Videnskabsmænd og Verdensmænd, Mænd fra de højeste Samfundsklasser, i de højeste Stillinger, med den højeste Dannelse, i Besiddelse af Tidens højeste Kultur, Mennesker af Kød og Blod, som tænkte og følte helt anderledes, end han havde kendt det. I Berøring med disse Kredse lærte han ogsaa Tidens Problemer, Spørgsmaal og Tvivl at kende – altsammen Erfaringer, som fik den største Betydning for hans »Tanker«. Saa kom den 23. November 1654. Mon nogen kan læse om denne afgørende Oplevelse i Pascals Liv uden den dybeste Grebthed og Bevægelse? Jeg har aldrig kunnet det. En uforklarlig Dragelse føler jeg overfor le mémorial, Mindebladet, som man fandt indsyet i Foret af hans Klædning efter hans Død. Her møder vi det krystalklare og hjertevarme Udtryk for Pascals *Gudsbegreb*. Nej! ikke Gudsbegreb. Det er forkert at bruge det Ord. Den svenske Religionspsykolog Hjalmar Sundén skriver i sin værdifulde Bog »Religionen och rollerne«, at Gud som Begreb er Filosofernes Gud, netop den Gud, som Pascal lidenskabeligt tager Afstand fra, og Sundén fortsætter: Gud, som bliver sensible au cœur – »en människa, som på detta sätt uplevt Gud, har tydligen inga behov av någon teori om Gud.« Saadan havde Pascal oplevet ham – ikke

som en Tanke, ikke som et Begreb – men som en Virkelighed, som et Møde med den *levende* Gud, som et Lyn fra Himlen, ikke som et Resultat af diskursiv Tænkning eller logiske Følgeslutninger, men som en Intuition, som en mystisk, ekstatiske Oplevelse. En Ting maa særlig fremhæves: Betoningen af den levende, synlige, umiddelbart nærværende Gud. Albert Béguin omtaler i sin Bog »Pascal par lui même« (oversat til Dansk i Anledning af 300 Aars Mindeaaret) det berømte Mémorial som en betagende Erindring om en Ildnat.

Det berømte Dokument, som indeholder den mest udtømmende Besvarelse af vort Emne, skal anføres i sin Helhed:

†

Naadens Aar 1654

Mandag den 23. November, Pave og Martyr St. Clements og andre i Martyrbogen indskrevne Martyrers Dag.

Dagen før Martyr St. Chrysogoni og andre Martyrers Dag. Fra omtrent Klokker halvelve Aften til omtrent Klokker halveet.

Ild

Abrahams Gud, Isaaks Gud, Jakobs Gud,
ikke Filosofernes og de lærdes.

Vished. Vished. Følelse. Glæde. Fred.

Jesu Kristi Gud.

Deum meum et Deum vestrum.

Din Gud skal være min Gud.

Forglemmelse af Verden og af alt, undtagen Gud.

Han findes kun ad de Veje, Evangeliet lærer.

Den menneskelige Sjæls Storhed.

Retfærdige Fader, Verden har ikke kendt dig, men
jeg har kendt dig.

Glæde, Glæde, Glæde, Glædestaarer.

Jeg har adskilt mig fra dig.

Dereliquerunt me fontem aquae vivae.

Min Gud, vil du forlade mig?

Gid jeg ikke i al Evighed maa skilles fra ham.

Dette er det evige Liv, at de maa kende dig, den eneste sande Gud, og den, du udsendte, Jesus Kristus.

Jesus Kristus

Jesus Kristus

Jeg har adskilt mig fra ham, jeg har undflyet ham, jeg har fornægtet og korsfæstet ham.

Gid jeg aldrig maa skilles fra ham.

Han bevares kun ad de Veje, Evangeliet lærer.

Fuldstændig og kærlig Forsagelse af alt.

Fuldstændig Underkastelse under Jesus Kristus

og min Skriftefader. En Evighed af

Glæde for een Dags Anstrengelse her paa Jorden.

Non obliviscar sermones tuos. Amen.

De kristnes Gud er ikke en Gud, der blot er Ophav til de geometriske Sandheder og Elementernes Orden. Det er Filosofernes Gud. Saaledes tænker Hedninger og Epikuræere. Det er heller ikke bare en Gud, der vaager forsynlig over Menneskenes Liv og Vel for at skænke dem, der tilbeder ham, en Række lykkelige Aar. Saaledes staar han for Jøderne. Men Abrahams Gud, Isaks Gud, Jakobs Gud, de Kristnes Gud, er en Kærlighedens og Trøstens Gud; det er en Gud, der helt fylder Sjæl og Hjerte hos dem, der er hans. Det er en Gud, som dybt inde lader dem føle deres egen Elendighed og hans uendelige Barmhertighed; som gennemstrømmer deres Sjæls dybeste Dyb; som fylder dem med Ydmyghed, Fryd, Fortrøstning og Kærlighed; som gør dem ude af Stand til at have andet Maal end ham. Han er bestandig den samme, uagtet vi er underkastet Omskiftelse; han er Gud, hvad enten han bedrøver og straffer, hvad enten han sender Sygdom eller Lidelser eller han trøster og viser Miskundhed. Hvad man ser i Verden-vidner hverken om en fuldstændig Fraværelse eller en aabenbar Nærværelse af en Guddommelighed, men om Tilstedeværelse af en Gud, som skjuler sig. Deus absconditus! Alt bærer dette Kendemærke. Gud findes og bevares kun ad de Veje, Evangeliet lærer. Han kan ikke fattes af Fornuften. Andre Erkendelsesorganer maa træde til. Tanken har sin Orden, Hjertet en anden Orden og Kærligheden sin Orden. Hjertet, le cœur, erkender ikke blot de aprioriske Sandheder, hvis Gyldighed Fornuften ikke kan bevise,

Hjertet tager ogsaa mod de guddommelige Sandheder. »Le cœur a ses raisons que la raison ne connaît point.« Troen er »Dieu sensible au cœur, non à la raison.« Det er Gud, som bøjer Hjertet. »Dieu incline le cœur à croire.« Det er den guddommelige Kærligheds Mysterium, at Gud bøjer Hjertet hos dem, han elsker.

De, hvem Gud har skænket Troen gennem Hjertets Følelse, er meget lykkelige, og deres Overbevisning hviler paa en fast Grund. Det er den Overbevisning, der i Mindebladet lyder fra Ordene: Vished, Vished, Følelse, Glæde, Fred. Glæde, Glæde, Glæde, Glædestaarer. Hjertets Følelse. Det Ord i Mindebladet, der kommer Hjertet nærmest, er Ordet Følelse. (sentiment). Hjertet er ikke Følelse – det er den ogsaa, men Pascals Religion er ikke Følelsesreligion. Hjertet er et Ord, som er meget vanskeligt at definere. Det omfatter alt det, som nævnes i Mindebladet – Tanke, Følelse, Vilje, hele Personligheden. Jeg har forsøgt at klare det for mig selv ved at formulere det saaledes, at Hjertet er det totale Subjekts Oplevelse af det totale Objekt.

Pascals Gudsopfattelse og Gudsoplevelse er *kristocentrisk*. Gud er Jesu Kristi Gud. Vi erkender kun Gud gennem Jesus Kristus. Uden denne Midler er vi berøvet alt Samfund med Gud; men ved Jesus Kristus erkender vi Gud, og ikke blot erkender vi Gud, men vi erkender ogsaa os selv gennem Jesus Kristus. Livet og Døden erkender vi kun gennem Jesus Kristus. Vi kender vor Næste i Jesus Kristus. Pascal ser Jesus Kristus nærværende i alle Mennesker og i os selv. Han elsker alle Mennesker som sine Brødre, fordi de er blevet forløst. Han elsker Fattigdom, fordi Jesus elskede den. Kristus har paataget sig denne elendige Skikkelse for at kunne være nærværende i alle Personer og et Forbillede i alle Livsvilkaar.

Kristendommen forklarer den menneskelige Naturs Paradoks, og den viser Enheden i Modsætningerne. Alt religiøst Liv stammer fra Gud. Ogsaa de første spæde Spirer gror frem, fordi det er Gud, der rører ved Hjertet. Vi vilde ikke søge ham, dersom vi ikke allerede havde fundet ham. Den svageste Søgning, den mindste Længsel stammer fra Gud. I sin Fremstilling af Jesu Mysterium, et af Højdepunkterne i Pascals Forfatterskab, et af Højdepunkterne i fransk Poesi – thi det er et vidunderligt skønt Digterværk – udtaler Pascal om den søgende Frelser de gribende Ord: »Medens Disciplene sov, har Jesus udvirket deres Frelse. For enhver retfærdig har han udvirket Frelsen, medens de sov, i

deres intet før deres Fødsel og i deres Syndighed efter deres Fødsel.« Som allerede sagt ser Pascal Jesus Kristus *nærværende* i alle Mennesker og i os selv: Jesus Kristus som Fader i hans Fader, Jesus Kristus som Broder i hans Brødre.

Kærligheden til Gud og Næsten er Brændpunkterne i den kristne Eksistens. Den var det i Pascals Eksistens.

Vi slutter med et Ord af François Mauriac:

»Hvorfor han man talte om det skælvende og skrækslagne Geni Pascal? Thi hvilket Menneske har kendt den uforstyrrede Kærlighed bedre end han? Det ser ud, som om han er blevet sparet for al Mystikkens dunkle Mørke. Gud har ikke været mere følelig for noget andet Hjerte.« I denne Sætning har vi Hemmeligheden ved hele Pascals Liv og Gerning! Han har set ind i den guddommelige Kærligheds Mysterium.

Eorum qui amant

Gud bøjer Hjertet hos dem, han elsker.

Deus inclinat corda eorum.

Den som HAN elsker

Den som elsker HAM.

LITTERATUR

De franske Citater af Pascal er gengivet efter J. Chevalier: Pascal, Pensées sur la vérité de la religion chrétienne. Paris 1925; de danske Citater er anført efter den særdeles anbefalelsesværdige Oversættelse af Chevalier's Udgave ved Knud Ferlov: Pascals Tanker om den kristne Religions Sandhed. København 1928. Omarbejdede Udgave 1958. – K. Barth: Der Römerbrief. München 1923. – A. Béguin: Pascal om sig selv. Oversat af K. Aalbæk-Nielsen. København 1962. – M. Laros: Das Glaubensproblem bei Pascal. Düsseldorf 1918. – J. Mesnard: Pascal L'homme et l'œuvre. Paris 1951. – Sainte-Beuve: Pascal. Paris 1962. – Alexander Vinet: Studier over Blaise Pascal. København 1880. – H. Fuglsang-Damgaard: Pascal et Kierkegaard. Revue d'Histoire et de Philosophie religieuses. Strasbourg 1930. – Pascal og Kierkegaard. Teologisk Tidsskrift 1941. – Blaise Pascal. Liv og Lys 1932. – Pascals Syn paa Mennesket. Præsteforeningens Blad 1951. – Oversat »Bøn til Gud om den rette Brug af Sygdomme«. Diakonissestiftelsens Aarvog 1929–30. – Léon Brunschvicq et Pierre Boutroux: Oeuvres de Blaise Pascal. Paris 1923. – Hjalmar Sundén: Religionen och rollerna. Stockholm 1959.